

COMMUNIST IDEOLOGY IN ROMANIAN LANGUAGE TEXTBOOKS FOR ELEMENTARY SCHOOL

Cosmina Cristescu
PhD, "Transilvania" University of Braşov

Abstract: The role of education in the communist society is a privileged one, since it has the mission to disseminate and inculcate the values promoted by the totalitarian regime. After 1948, the education of children in schools is paying more and more its tribute to the party's political and ideological objectives. To make room for the new unique textbooks and for the school curriculum modelled on Soviet example, all textbooks designed before 1947 are substituted. The unique textbook, turned into a propaganda tool, makes its active contribution to the education of pupils in the communist spirit. Authors of literary value are replaced in the Romanian textbooks by writers whose texts serve the interests of the single party. Vulnerable to the changes from the public space, the Romanian textbook aims to develop the students' aesthetic taste by selecting and ranking the literary values the party needs. The changes in the party' policy will influence the texts chosen to be published in the textbooks. The children will suffer from the excesses of the regime.

Keywords: Communism, Romanian textbooks, ideology, propaganda, curricula.

Manualul de literatură română urmăreşte formarea gradată a viziunii estetice prin selectarea şi ierarhizarea valorilor literare.

Revizuirea neîncetată a sistemului educativ în perioada comunistă a avut drept scop crearea omului nou. Desele schimbări ale planurilor de învăţământ au impus revizuirii de programe şcolare şi manuale. De asemenea, au împiedicat predarea pe baza unei experienţe de durată a cadrelor didactice. Conţinuturile manualelor de literatură română publicate în perioada 1948-1989 au, în mare parte, rolul de a contribui la legitimarea regimului.

Cărţile şcolare elaborate înainte de 1947 au fost scoase din uz, iar manualele şi programele noi au fost imbibate cu ideologie comunistă: „Manualele unice au fost cel mai adesea traduse din limba rusă. La o dezbatere a Biroului Politic din 7 februarie 1949, Gheorghe Vasilichi, ministrul Învăţământului Public, preciza că pentru şcolile pedagogice «abia acum în Uniunea Sovietică s-a terminat un manual foarte bun pe care noi îl traducem şi îl vom folosi.»¹ Târziu, la sfârşitul anilor 1950 s-au elaborat manuale în ţară, legate de realităţile româneşti.

Manualul unic însemna că statul oferă posibilităţi de instruire egale pentru toţi elevii. „Învăţământul primar şi gimnazial se desfăşoară pe baza unor planuri de învăţământ şi programe şcolare unice”², stipulează una dintre legile educaţiei elaborate în perioada comunistă.

Între anii 1948-1958 România se va afla sub tutela deplină a Uniunii Sovietice. Practicile educative au fost inspirate, dacă nu copiate, după cele de la Moscova. În nenumărate

¹ Dinu C. Giurescu, *Învăţământul în România între anii 1948-1989*, www.fundatiadinupatriciu.ro, Bucureşti, 22 noiembrie 2001, disponibil la URL: <https://www.fundatiadinupatriciu.ro/uploaded/Invatamantul%20inainte%20de%201989/68.pdf>, p. 1.

² *Legea educaţiei şi învăţământului* în „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, Partea I, anul XIV, nr. 113, marţi 26 decembrie 1978, p. 5.

rânduri, în manuale, s-a făcut referire la aportul benefic al invadatorului de la Răsărit în istoria și evoluția poporului român.

Retragerea trupelor sovietice din România în 1958, aduce cu sine promovarea de către partid a unei noi legitimități, bazate pe cultivarea comunismului național, eliberat de influența răsăriteană. „Declarația din aprilie” 1964 cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român în problemele mișcării comuniste a statuat independența României față de Moscova. Relativa liberalizare care urmează va reprezenta o deviere de la modelul stalinist, dar și o modalitate de evitare a unei reale destalinizări. Prin tactica desovietizării se transmiteau patriotismul și conștiința comunistă, iar omul nou era promovat din generație în generație.

Limba română. Manual unic pentru clasa a II-a elementară, Editura de Stat, București, 1950

Fenomenul de desconsiderare a creatorului este observabil mai ales în primii ani după instaurarea regimului comunist: „Potrivit psihologiei comuniste, individualismul nu este inerent individualității, constituind doar manifestarea unei stări conflictuale între individ și societate. Anularea sa nu numai că nu aducea niciun prejudiciu personalității umane, ci reprezenta, dimpotrivă, condiția necesară pentru afirmarea și desăvârșirea acesteia.”³

Individualitatea creatoare nu contează pentru autoritățile comuniste, nu este promovată sau valorizată. Astfel, textele din manualele unice elaborate începând cu 1948 nu sunt semnate (*Limba română. Manual unic pentru clasa I elementară, București, Editura de Stat, 1950* etc.). Deloc surprinzător, nici autorul/ autorii manualului unic pentru clasa a II-a elementară⁴, la care ne vom referi în continuare, nu sunt precizați.

Așezat în deschiderea manualului, singurul text literar semnat este *Cântec pentru Republica Populară Română* de Alexandru Toma. Poezia, precedată de stema Republicii Populare Române, este insuflată de ideologia comunistă. Deși un poet de redusă valoare, A. Toma este prezent în manualele școlare din perioada 1948-1965 cu foarte multe producții lirice: „Este adevărat că după 1948, intră în toate enumerările laudative, începând cu cele din rapoartele Uniunii Scriitorilor (întocmite fie de Zaharia Stancu, fie de Mihai Beniuc), despre succesele poeziei, continuând cu Ion Vinter, George Munteanu, J. Popper, Silvian Iosifescu ș.a.”⁵.

Multe dintre textele literare din manual reflectă principiile realismului-socialist (spiritul de partid, stigmatizarea trecutului, teza militantă, socială etc.).

Tematica textelor este în spiritul vremurilor: patria comunistă (*Cântec pentru Republică*), organizația de pionieri (*Când voi fi pionier?*), marile realizări (*Zidim o casă*), internaționalismul proletar (*Said și bivoulul*), eroul sovietic (*Cum au fugit brazilii, Ostașul cel mititel, Ileaninghen*), munca avântată (*La școală, Cum știu să lucreze brigadierii, Și copiii muncesc alături de cei mari, Secerișul*), sărbătorile comuniste (*1 Mai, Cântec pentru 1 Mai, Povestea lui 9 Mai*), binecunoscutul Moș Gerilă, lupta pentru pace (*Armata noastră democrată*), spiritul ecologist (*Instalația de apă*) etc.

Un text reprezentativ pentru conformarea la ideologie este *Grădinarul minunat*. Acesta vorbește despre Miciurin și despre felul în care, în colhozuri și sovhozuri, este pusă în practică învățătura grădinarului savant. „Miciurinismul”, apreciază istoricul Lucian Boia, „devenise în

³ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism. Poezia (I)*, Editura Fundației Pro, București, 2006, p. 19.

⁴ *Limba română. Manual unic pentru clasa a II-a elementară*, Editura de Stat, București, 1950.

⁵ Ana Selejan, *Poezia românească în tranziție (1944-1948)*, Editura Cartea Românească, București, 2007, p. 313.

biologie ceea ce era marxismul în științele sociale: o metodologie destinată să reconstruiască lumea.”⁶

În continuare, găsim un text referitor la presupusul ajutor pe care țara vecină și prietenă ni l-a oferit: „În locurile îndepărtate din U.R.S.S., oamenii au cultivat bumbac pentru nevoile lor. Mai mult, ei s’au gândit și la alții. După război, fabricile noastre nu puteau să lucreze din cauza lipsei de bumbac. Atunci U.R.S.S. ne-a trimis vagoane întregi de bumbac. Acum magazinele noastre sunt pline de pânzeturi făcute din bumbac sovietic.”⁷ Pretextul de la care pleacă această lecție de morală este o rochiță frumoasă, cumpărată de o fetiță de la cooperativă.

Câteva pagini mai departe, prin intermediul textelor: *Marx și Engels* și *Marea Revoluție din Octombrie* (7 Noiembrie), beneficiem de o lecție de istorie denaturată. Întemeietorii ideologiei comuniste „și-au închinat toată viața lor ca să învețe pe cei ce muncesc cum să lupte pentru o viață mai bună.”⁸ Cele două texte sunt însoțite de portretele „sfinților roșii”: Marx, Engels, Lenin și Stalin. Politologul Stelian Tănase apreciază că „Idolatrizarea lui Stalin și a Armatei Roșii a constituit mitul salvaționist al epocii, întreținut intens de propagandă.”⁹

Iată un alt exemplu al modului în care erau formate mințile tinere: „Ascultă și tu Mitică: demult, în anul 1917, când și tăticul nostru era mic, popoarele din Rusia s’au răsculat împotriva stăpânirii țarilor. Toți oamenii care munceau, trăiau foarte rău și erau chinuți și asupriți de boieri și poliția țarului. Ei n’au mai putut răbda. Conduși de Lenin și Stalin, s’au adunat și au răsturnat cârmuirea cea rea.”¹⁰ Istoria este rescrisă în așa fel încât să prezinte perioada anterioară instaurării comunismului drept una a exploatării și a opririi oamenilor muncii.

În textul *Tovarășe Stalin, eu învăț bine!* (subintitulat *Poveste din Uniunea Sovietică*), o pionieră fruntașă descrie ziua în care l-a întâlnit pe Stalin. Datorită hărniciei ei, fetița a fost aleasă să plece cu o delegație la Moscova să-l cunoască. Dacă fiecare persoană din sat a cules douăzeci de kilograme de bumbac pe zi (utilizând o singură mână), ea a reușit să culegă aproape o sută de kilograme. Secretul fetei este că și-a folosit ambele mâini.

Stalin oferă autografe, asemenea unei vedete: „Tovarășul Stalin m’a luat în brațe, m-a sărutat și mi-a dat o fotografie a lui pe care scrisese: Lui Mamlacat, pentru vrednicie și silință.”¹¹ Fetița este hotărâtă ca în continuare să învețe și să lucreze mult mai bine.

La sfârșitul textului (însoțit de portretul lui Stalin) se află întrebări/ teme precum: „Știți voi cine este Stalin? El este conducătorul iubit al popoarelor din Uniunea Sovietică și al Armatei Sovietice care a învins pe hitleriști. El este prietenul tuturor popoarelor care luptă pentru pace și libertate. [...] Rugați pe domnul învățător să vă povestească cum și-a arătat Stalin prietenia față de poporul român”¹².

După glorificarea întemeietorilor ideologiei comuniste și liderilor statului sovietic (Marx, Engels, Lenin și Stalin), vine și rândul reprezentanților comunismului autohton. Textul intitulat *Un fruntaș al Partidului Muncitoresc Român: Gheorghe Gheorghiu-Dej*¹³ măgulește orgoliul secretarului general al PMR. Sunt scoase în evidență originea sa sănătoasă, lupta în ilegalitate, grija părintească față de popor, recunoștința pe care trebuie să i-o arate copiii. Textul

⁶ Lucian Boia, *Mitologia științifică a comunismului*, Editura Humanitas, București, 2011, p. 175.

⁷ *Limba română. Manual unic pentru clasa a II-a elementară*, op. cit., p. 51.

⁸ *Ibid.*, p. 54.

⁹ Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965*, Editura Humanitas, București, 1998, p. 59.

¹⁰ *Limba română. Manual unic pentru clasa a II-a elementară*, op. cit., p. 55.

¹¹ *Ibid.*, p. 78.

¹² *Ibid.*, p. 78.

¹³ *Ibid.*, p. 84.

este însoțit de un portret sub care sunt consemnate funcțiile acestuia: Secretar General al Comitetului Central al PRM, Prim Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri.

Anei Pauker, un personaj reprezentativ al vieții politice românești din perioada stalinistă, i se dedică poezia *Sunt brigadier în brigada „Ana Pauker”*. Și sub portretul ei sunt trecute funcțiile pe care le deținea la acea dată: Secretar al Comitetului Central al PRM, Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Ministru al Afacerilor Externe. Ana Pauker este un exemplu pentru brigadieri: „Ana noastră să trăiască! / Dela dânsa știm / Munca s’o’mpletim cu lupta / Și să biruim. // Sub stindardul ce Partidul / L-a desfășurat, / Luptători pentru lumină / Fi-vom ne’ncetat.”¹⁴

În completarea tripticului politic românesc, spre finalul manualului apare și portretul lui Vasile Luca (Secretar al Comitetului Central al PRM, Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, Ministru de Finanțe).

Prin creionarea figurii unui participant la revoltele muncitorești de la Atelierele Grivița din București (1933), textul *Vasile Roaită*¹⁵ ilustrează jertfa eroilor comuniști, unitatea morală, încrederea în izbânda luptei lor.

Textul *Bradul verde din Socolnichi* este închinat lui Lenin, creatorul primului stat socialist din lume. Marele ideolog coboară la nivelul copiilor, jucându-se cu ei „baba oarba”. Efect constrângător, mutilant al ideologiei reiese din observațiile de la sfârșitul lecturii: „Sub conducerea lui Lenin, popoarele din Rusia s’au răsculat și au scăpat de robia țarului și a boierilor; Lenin a fost omul cel mai iubit. L-au iubit popoarele sovietice; l-au iubit toți cei ce luptă pentru dreptate, pentru o viață mai bună în lumea întreagă; Dela moartea lui Lenin, învâțătorul și conducătorul popoarelor sovietice este Stalin.”¹⁶

În manual apare chiar și un text (*Dispensarul din satul Mujna*) referitor la falsul conflict interetnic dintre unguri și români. De altfel, o sarcină a guvernului comunist după instalarea la putere a fost detensionarea relațiilor româno-maghiare, inclusiv în plan cultural: „Și Micloș și Ianoș Roji și Grigore și Ieronim și Vasilică, cu toții lucrau și se întreceau care mai de care.

- De ce spun unii că ungurii și românii nu se împacă între ei? Uite cum trăim noi în același sat și unguri și români și n’avem nimic unii cu alții...”¹⁷.

Așa cum am menționat anterior, manualul este reprezentativ pentru felul în care, în perioada comunistă, era desconsiderată noțiunea de autor. Este vorba și despre ceea ce Eugen Negrici numește teama de individualitate: „Ruptura de indiferențierea colectivă este și va fi mereu privită, dacă nu ca un păcat, cel puțin ca o eroare amenințătoare.”¹⁸ Astfel, printre textele al căror autor nu este precizat, dar care sunt ușor de recunoscut, se află: *Iarna pe uliță* și *Săniuța* de George Coșbuc, *Primăvara* de Vasile Alecsandri, *Vine primăvara!* și *Pentru tine, primăvară...* de Otilia Cazimir.

În cuprinsul manualului apar și creații neatinse de aripa ideologiei: proverbe, ghicitori, texte adecvate universului copilăriei (*Gospodina*, *Vrăbioiul*, *Puii*, *Murdărici* etc.).

Limba română. Manual unic pentru clasa a V-a elementară, Editura de Stat, București, 1950

¹⁴ Ibid., p. 88.

¹⁵ Ibid., pp. 132-133.

¹⁶ Ibid., p. 97.

¹⁷ Ibid., p. 187.

¹⁸ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism. Proza*, Editura Fundației Pro, București, 2006, p. 69.

*Manual unic pentru clasa a V-a elementară*¹⁹ se deschide cu poezia mobilizatoare a lui A. Toma, *Cântec pentru Republica Populară Română*²⁰, însoțită de un simbol emblematic pentru România comunistă, stema.

Prin intermediul multor creații literare prezente în manualele comuniste este transmisă ideea că soarta păcii mondiale este amenințată de conspirații. Poezia următoare, *Imn* de Marcel Breslașu, are drept obiectiv promovarea păcii între popoare și este prefațată de un citat prosovietic aparținându-i lui Gheorghe Gheorghiu-Dej: „O singură cale există pentru înlăturarea crimelor pe care imperialiștii le comit împotriva luptătorilor pentru pace și libertate, împotriva păcii însăși. Aceasta este calea luptei alături de toate forțele democrației, alături de marea Uniune Sovietică, pentru apărarea păcii, pentru a face războaiele imposibile în viitor.”²¹ De altfel, multe dintre texte sunt însoțite de citate reprezentative aparținând personalităților politice omnipotente ale perioadei: I.V. Stalin, V.I. Lenin, Gh. Gheorghiu-Dej, Teohari Georgescu, Vasile Luca.

Autorii din literatura sovietică sunt foarte bine reprezentați, lucrările lor stând mărturie pentru sovietizarea României, specifică perioadei în care a fost conceput manualul: Iuri Iacovlev - *Călătorie cu gândul*, Galina Nicolaeva - *Livada și grădina de legume*, Vitali Gubariov - *Fiul telegrafistului*, Maxim Gorchi - *Mama învață carte*, Alex. Fadeev - *Tânăra Gardă* etc.

În manual apar lecturi cu un vădit mesaj antiimperialist (un fragment din *Istoriisiri din Leningrad*²² de N. Tihonov). Același scop de îndoctrinare ideologică a elevilor, de criticare a imperialismului și de promovare a internaționalismului îl are și textul *Cu cei mici în jurul pământului* de Vladimir Maiacovschi. Pretextul acestei scrieri este o călătorie în jurul pământului: „New-York-ul pare un oraș minunat, / Aici casele sunt înalte până la stele. / Numai bogații merg cu mașina și locuiesc în ele.” Sau: „Copilul chinez e prietenos, / Ne primește ca pe prietenii lui, / Fiindcă știe / Că noi nu vom intra în orezărie / Să jefuim poporul lui. / Dar bogătașul american se uită urât la noi, / E furios și se laudă că face război.”²³

Lupta împotriva chiaburilor și înființarea unei gospodării colective fac obiectul creației lui Petru Dumitriu, *Să facem aici în sat viața nouă*²⁴. Criticul Eugen Negrici face observația că „între 1948 și 1952 cele mai multe nelegiuiri și mai toate faptele terifiante imaginabile (exceptându-le pe cele ale imperialiștilor americani și ale lacheilor lor) sunt puse în seama chiaburimii, care se încarcă de toate păcatele societății, joacă rolul paratrăsnetului universal și justifică toate erorile și toate excesele politice, oriunde s-ar manifesta ele.”²⁵ Figura odioasă a ciocoiului sau a chiaburului este ilustrată și prin intermediul altor textelor (cu autor neprecizat), *În drum spre SMT* sau *Judecata dreaptă*.

Autori agreați, care trec proba fidelității față de putere, sunt: Al. Sahia (prezent în manual cu un fragment din *Uzina vie*), Mihail Sadoveanu (*Într’o poiană*), Alexandru Șahighian (*Rândunicile și uliții*), Mihai Beniuc (*Țara*), Maria Banuș (*Copii, vine 1 Mai*), I. Păun-Pincio (*Vântule*).

În manual apar și texte aparținând unor scriitori români valoroși: Ion Creangă (*Amintiri din copilărie, Poveste*), G. Coșbuc (*Mama, Iarna pe uliță, Vara*), G. Topârceanu (*Un iepure*),

¹⁹ *Limba română. Manual unic pentru clasa a V-a elementară*, Editura de Stat, București, 1950.

²⁰ *Ibid.*, pp. 5-6.

²¹ *Ibid.*, p. 7.

²² *Ibid.*, p. 7.

²³ *Ibid.*, pp. 16-18.

²⁴ *Ibid.*, pp. 41-44.

²⁵ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism. Poezia (I)*, op. cit., p. 44.

Mihai Eminescu (*Călin Nebunul*), I.L. Caragiale (*Vizită*), Anton Pann (*Despre minciuni și flecării*), Vasile Alecsandri (*Semănătorii*) etc.

Biografiile scriitorilor români (care însoțesc uneori lecturile) conțin informație distorsionată în scop propagandistic: dacă Al. Vlahuță este scriitorul care „a criticat aspru societatea burghezo-moșierească, biciuindu-i defectele [...] S'a apropiat cu interes și dragoste de țărâtimea muncitoare exploatată”²⁶, Alecsandri, în schimb, „fiu de boiernaș [...] Nu s'a rupt definitiv de legăturile sale cu clasele stăpânitoare”²⁷.

Lectura *Făgăduiala* de Pașa Anghelina servește povestea de succes a unei eroine din câmpul muncii. „Lămuririle” de la sfârșitul lecției surprind mizele de propagandă ale textului: „În cartea *Oamenii holdelor colhoznice*, din care e luat acest fragment, tractorista Pașa Anghelina, azi erou al muncii în Uniunea Sovietică și deputată în Sovietul Suprem, povestește cum a ajuns tractoristă și cu câtă râvnă continuă să muncească în meseria ei, din dragoste și devotament pentru popor și patria socialistă. Citiți cartea!”²⁸ Nu de puține ori, eroii clasei muncitoare sunt recompensați cu deputăția.

Aplicațiile pentru elevi de la sfârșitul textului așază în context românesc exemplul răsăritean: „Povestiți în scris cum s'a desfășurat o ședință în care ați făcut analiza muncii din ultimul timp și ce angajamente noi v'ați luat.”²⁹ Multe lecții au, de altfel, drept comandament tematic munca (*Tancul și tractorul* de Semen Gazin, *Munca la furnale*, *Din viața unui sudor*, *Tractorul*).

În manual apare o singură lectură, *Seară de Crăciun*, aparținând unui autor din afara spațiului de influență sovietică. Textul lui Langston Hughes, scriitor american cu vederi comuniste, are ca temă rasismul. „Lămuririle” de la sfârșitul lui sunt explicite: „În Statele Unite ale Americii trăiesc 14 milioane de negri. Aceștia sunt urmașii scalvilor aduși din Africa de bogătașii americani, pentru a le munci pământurile. De sute de ani, negrii sunt socotiți ființe inferioare. Trăiesc în cartiere separate. Sunt adesea omorâți pentru cea mai neînsemnată greșală, deoarece viața unui negru nu are preț pentru exploatorii albi. Numai atunci când clasa muncitoare din Statele Unite, ajutată de muncitorimea din lagărul antiimperialist și democratic în frunte cu Uniunea Sovietică, va doborî pe exploatorii, traiul negrilor se va schimba. Vor fi liberi și egali în drepturi cu toți ceilalți cetățeni ai Americii.”³⁰

Mediatizarea lui Stalin se face la toate nivelurile: citate, fotografii, texte care îi sunt dedicate: *Cartea cea mare*; *Cântecul lui Stalin* (prelucrare de A. Toma); *Tovarășul Stalin* de Pietr Pavlenco, fragment din romanul *Fericirea*, distins cu Premiul Stalin. Eugen Negrici observă că „Literatura encomiastică destinată să slujească edificării, și la noi, a mitului lui Stalin merită o atenție specială. Ea e de departe cea mai bogată, depășind cu mult pe cea dedicată marilor figuri ale comunismului – Marx, Engels, Lenin și chiar pe aceea pusă la temelie cultului lui Dej.”³¹

Apologetica făcută clasicilor marxismului răzbate din multe texte, precum și din observațiile de la sfârșitul lor: *Marea prietenie* dintre Marx și Engels, *Lenin* (fragment din *Moscova Roșie*, *Moscova aurie* de Radu Pădure), *Povestiri despre Lenin* de Al. Dorohov, *7 Noembrie* de Emil Dorian. Discursul laudativ din manuale nu face altceva decât să urmeze linia oficială. Cităm din expunerea lui Gheorghiu-Dej în fața activului de partid, din 8 decembrie

²⁶ *Limba română. Manual unic pentru clasa a V-a elementară*, op. cit., p. 25.

²⁷ *Ibid.*, p. 194.

²⁸ *Ibid.*, p. 62.

²⁹ *Ibid.*, p. 62.

³⁰ *Ibid.*, p. 119.

³¹ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism. Poezia (I)*, op. cit., p. 66.

1949, în care îl glorifică pe dictatorul sovietic: „Privim cu încredere viitorul, pentru că avem un cârmaci înțelept, învățătorul proletariarului din întreaga lume, acela care împreună cu Lenin a înfăptuit Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și a făurit primul stat socialist din lume, acela care în al doilea război mondial a salvat omenirea de sclavia fascistă și care cu aceeași mână sigură conduce lupta pentru pace, pentru libertate, pentru independența națională a popoarelor, pentru prietenia între popoare, pentru viitorul fericit al omenirii, pentru socialism – tovarășul I.V. Stalin.”³²

În tiparele poeziei populare este turnat un conținut propagandistic. Astfel, *Plugușorul* în varianta comunistă oferă o poezie a urii: „Muncitori din toată țara, / N’ascultați ce spune fiara: / N’o lăsa să prindă chiag / Dă-i minciunile’n vileag. / Trageți brazda cu temei, / Demascați-i pe mișei / Oriunde-i aflați, flăcăi, / Hăi... hăăiii...”³³. Spicuim și din textele altor creații așa-zis populare: „Foaie verde bob mărunț / Ce-avem mâine de făcut? / Să luptăm și să muncim / Planul să-l îndeplinim.”³⁴ (*Strigături*) sau: „Să trăiți, să’nfloriți / Viața s’o’mbunătățiți / Să aveți la muncă spor / În uzine, pe ogor, / Să avem o mândră țară / Republica Populară, / Muncitori, ostași, țărani, / La anul și la mulți ani!”³⁵ (*Sorcova*)

Un text cu accente feministe este *Pălmașa din Racoșul de Sus* de Elisabeta Luca, având în centru o țărăncă, mamă a paisprezece copii, care înființează în satul ei cooperativă. Propaganda induce ideea că puterea comunistă a redat femeii demnitatea deplină, făcând-o să devină egală bărbatului. În pofida discursului oficial însă, statutul femeii în România comunistă este unul marginal. Între imaginea reală a femeii și cea ideală, construită de propagandă, există o mare discrepanță. Atributele cu care o înzestreză regimul politic o masculinizează, răpindu-i feminitatea: „Simțea că nu mai poate sta la o parte și porni pe o cale nouă. În câmp, la muncă alături de alți argați, seara la casele gospodarilor, peste tot o găseai, neobosită, hotărâtă. Îndemna pe săteni și sătence, îi chema să se strângă, să se organizeze și să lupte.”³⁶

Mașina de propagandă acționează și prin portretizarea unor eroi comuniști care s-au jertfit pentru cauză: I.C. Frimu (*13 Decembrie*), Olga Bancic (*Olga Bancic* de Elisabeta Luca), Filimon Sârbu (*Sfârșitul lui Filimon Sârbu* de Petre Iosif). Criticul Eugen Negrici apreciază că, sub influența puternică a politicului, „se pun la repezeală cercuri de lumină în jurul unor figuri cvasianonime ale partidului comunist, care, el însuși, rareori a ieșit din anonim și doar prin sabotaje, acte de spionaj și terorism. Inși lipsiți de contur sau cu biografie de spioni, precum Ilie Pintilie, Donca Simo, Filimon Sârbu, Olga Bancic, fac să tresalte de emoție condeii evocator.”³⁷

Un text care promovează stahanovismul drept o nouă atitudine față de muncă este *Cum am devenit erou al muncii*³⁸. Explicația conceptului ne-o oferă istoricul Lucian Boia: „În noaptea de 30 spre 31 august 1935 un fel de miracol s-a petrecut într-o mină din bazinul carbonifer al Donețului: minerul Aleksei Stahanov a reușit să extragă 102 tone de cărbune. Cifra impresionantă, depășind de 14 ori (!) normele de producție. Cu alte cuvinte, Stahanov valora cât 14 muncitori obișnuiți. A avut emuli: stahanoviștii. Grație entuziasmului și priceperii lor, stahanovismul s-a instalat în avangarda economiei și societății sovietice. Construcția comunismului și a omului comunist se reducea de acum înainte la o ecuație simplă: ridicarea

³² Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, Editura Partidului Muncitoresc Român, București, 1951, p. 383.

³³ *Limba română. Manual unic pentru clasa a V-a elementară*, op. cit., p. 123.

³⁴ *Ibid.*, p. 129.

³⁵ *Ibid.*, p. 130.

³⁶ *Limba română. Manual unic pentru clasa a V-a elementară*, op. cit., p. 204.

³⁷ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism. Poezia (I)*, op. cit., p. 78.

³⁸ *Limba română. Manual unic pentru clasa a V-a elementară*, op. cit., pp. 247-249.

celorlalți la nivelul lui Stahanov și al tovarășilor săi. Comunismul va fi pe deplin înfăptuit atunci când toată lumea va deveni stahanovistă.”³⁹

Texte literare din manuale sunt garnisite cu articole reprezentative din Constituția R.P.R. („art. 6: Bogățiile de orice natură ale subsolului, zăcămintele miniere, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicație, ferate, rutiere, pe apă și pe mare, poșta, telegraful, telefonul și radio-ul aparțin statului, ca bunuri comune ale poporului”⁴⁰; „art. 2: Republica Populară Română a luat ființă prin lupta dusă de popor în frunte cu clasa muncitoare, împotriva fascismului, reacțiunii și imperialismului”⁴¹) sau cu reprezentări vizuale (fotografii, portrete) aparținându-le lui Lenin, Stalin, Gheorghiu-Dej sau Ana Pauker.

Concluzii

Literatura publicată în manuale școlare din perioada comunistă are o dimensiune pregnant ideologică. Iată, în acest sens, o observație a lui Maxim Gorki, considerat primul mare scriitor rus al proletariatului: ”Copiii trebuie să fie mai culti și mult mai activi decât părinții lor, care au pus bazele lumii noi. Fără să ne temem de vorbe mari, avem datoria să spunem că trebuie să facem din copiii noștri conducători și mai activi ai proletariatului mondial. Iar pentru aceasta trebuie să-i înarmăm încă din cea mai fragedă vârstă cu toate cunoștințele necesare, pentru ca să reziste conservatorismului vechiului mod de viață, influenței mediului inert, mic-burghez.”⁴²

Textele literare prezente în manualele pentru clasele elementare (I-VII) demonstrează că literatura este perfect maleabilă scopurilor propagandistice. O tematică ce include cuceririle revoluționare, partidul iubit, conducătorul, eroii dedicați cauzei, omul nou va fi promovată în continuare în manualele școlare din perioada comunistă. Multe simboluri emblematice (steaua, steagul, soarele, ciocanul, secera, scânteia) vor fi manipulate în scop de propagandă. Ele oferă o pedagogie optimistă, în care forțele aflate la putere (pozitive, progresiste, revoluționare) sunt în luptă cu cele retrograde, contrarevoluționare.

Deși textele studiate în școală nu au avut succesul propagandistic scontat, ele și-au pus, totuși, amprenta asupra a generații întregi de elevi.

Bibliografie

1. Boia, Lucian, *Mitologia științifică a comunismului*, Editura Humanitas, București, 2011.
2. Gheorghiu-Dej, Gheorghe, *Articole și cuvântări*, Editura Partidului Muncitoresc Român, București, 1951.
3. Giurescu, Dinu C., *Învățământul în România între anii 1948-1989*, www.fundatiadinupatriciu.ro, București, 22 noiembrie 2001, disponibil la URL: <https://www.fundatiadinupatriciu.ro/uploaded/Invatamantul%20inainte%20de%201989/68.pdf>, pp. 1-27.
4. Gorki, Maxim, *Despre literatura pentru copii*, Editura Tineretului, București, 1952.
5. *Legea educației și învățământului* în „Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România”, Partea I, anul XIV, nr. 113, marți 26 decembrie 1978, pp. 1-20.

³⁹ Lucian Boia, op. cit., p. 146.

⁴⁰ *Limba română, Manual unic pentru clasa a V-a elementară*, op. cit., p. 75.

⁴¹ *Ibid.*, p. 121.

⁴² Maxim Gorki, *Despre literatura pentru copii*, Editura Tineretului, București, 1952, p. 112.

6. *Limba română. Manual unic pentru clasa a II-a elementară*, Editura de Stat, București, 1950.
7. *Limba română. Manual unic pentru clasa a V-a elementară*, Editura de Stat, București, 1950.
8. Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism. Poezia (I)*, Editura Fundației Pro, București, 2006.
9. Idem, *Literatura română sub comunism. Proza*, Editura Fundației Pro, București, 2006.
10. Selejan, Ana, *Poezia românească în tranziție (1944-1948)*, Editura Cartea Românească, București, 2007.
11. Tănase, Stelian, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948-1965*, Editura Humanitas, București, 1998.